

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ATATÜRK'ÜN 100. DOĞUM YILINA ARMAĞAN

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIV

Yayın Komisyonu

Prof. Dr. Hüseyin ATAY (Dekan)

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDIN

Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU

Doç. Dr. Beyza BİLGİN

Doç. Dr. Günay TÜMER

Doç. Dr. Rami AYAS

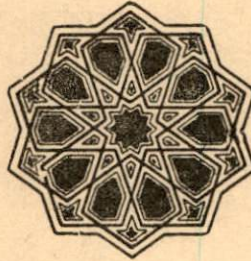
Makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIV

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Prof. Dr. Hüseyin ATAY, <i>İslamda Hayır İşleri</i>	1
Prof. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Medreselerin Gerilemesi</i>	15
Prof. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Temizlik ve Çeşitleri</i>	57
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>Garânik Meselesinin İstismar- cuları</i>	69
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>İnsan Olma Yolu</i>	93
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Terbiye Kuralları</i>	127
Prof. Dr. Hikmet TANYU, <i>Martin Luther'in Türkler Hakkındaki Sözleri</i>	151
Prof. Dr. Mehmet TAPLAMACIOĞLU, <i>Anayasanın Sosyo-Juri- dik Eleştirisi</i>	163
Doç. Dr. Neda ARMANER, <i>Okulda Çocuğun Düşünce ve Davra- nışını Etkileyen Faktörler ve Rehberlik</i>	167
Doç. Dr. Neda ARMANER, <i>Çocukluk Dönemi Dini</i>	175
Doç. Dr. Mehmet AYDIN, <i>Ateizm ve Çıkmazları</i>	187
Doç. Dr. Mehmet AYDIN, <i>Din ve Felsefeye Göre Tanrı</i>	205
Doç. Dr. Mehmet DAĞ, <i>Kelâm ve İslâm Felsefesinde Hareket Ku- ramı</i>	221
Doç. Dr. Ethem RUHİ FIĞLALI, <i>İbn Sadru'd-din Eş-Şirvânî ve İtikâdî Mezhepler Hakkındaki Türkçe Risâlesi</i>	249
Doç. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI, <i>Tercümânü'l-Ümem</i>	277
Doç. Dr. Kemal IŞIK, <i>Mutezile'nin İlk Kurucusu Vâsıl B. Ata ve Büyük Günah Meselesi</i>	337
Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU, <i>Anadolu Selçukluları Devrinde Ti- cari Hayat</i>	359
Doç. Dr. Abdulkadir ŞENER, <i>İslam Hukukunda İctihad ve Taklid Problemi</i>	375

	<u>Sayfa</u>
Doç. Dr. Cihad TUNÇ, <i>Töbe Hakkında Bazı Meseleler</i>	389
Dr. Hayrani ALTINTAŞ, <i>Tasavvuf</i>	413
Ass. Münir ATALAR, <i>Osmanlı Padişahları</i>	425
Dr. Mehmet BAYRAKDAR, <i>Yeni Felsefe ve Yeni Felsefeciler</i> .	461
Doç. Dr. Beyza BİLGİN, <i>Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri</i>	469
Ass. Ruhi KALENDER, <i>15. Yüzyılda Arapça Musiki Terimleri ve Türkçe Karşılıkları</i>	485
Esat KILIÇER, <i>İslâmda Aile Plânlaması</i>	491
Dr. M. Cemal SOFUOĞLU, <i>Şia'nın Sahabiler Hakkındaki Bazı Görüşleri</i>	533
I. GOLDZİHER, <i>İslamiyetin İlk Zamanlarında Zühd.</i> Çev. Dr. Hayrani ALTINTAŞ	539
Afif Abdu'l-Fettah TABBARA, <i>Hız. İbrahim (A.S.) Çeviren Dr. Mehmet AYDIN</i>	547
Antoine VERGOTE, <i>Ergenlikte Din.</i> Çev. Dr. Erdoğan FIRAT ..	583
Muhammed TALBI, <i>Bid'atlar</i> Çev. Dr. Mehmet ŞİMŞEK	593
Louis GARDET, <i>İslâm "Din İlimleri" İçinde İlm-i Kelâmın Yeri Üzerinde Bazı Düşünceler</i> Çev. Dr. M. Sait YAZICIOĞLU .	609

KİTAP TANITMA

Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU, <i>İslamic Medicine</i>	621
Doç. Dr. Abdulkadir ŞENER, <i>Fıkhu'l-İmam el-Evzâ'i Evzâ'i. Evvelu Tedvin Li-Fikhi'l-İmam</i>	623
Dr. Mustafa Sait YAZICIOĞLU, <i>İslam Düşüncesinde İnsan Hürriyeti Problemi (Mutezile Çözümü)</i>	627
Ahmet KOCA, <i>Fakültemiz Kütüphanesine Gelen Kitap ve Dergiler</i>	631

ŞİA'NIN SAHABİLER HAKKINDAKİ BAZI GÖRÜŞLERİ

Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

Ehl-i Sünnet ile Şia arasındaki ihtilâflı konulardan biri de Sahabîlerin adaleti meselesidir. Ehl-i Sünnet inancına göre bütün sahabîler âdildirler. Hadîs ravîlerinde bulunması icabeden sıfatların onlarda da bulunup bulunmadığı tetkik konusu değildir. Aşağıda zikredeceğimiz âyetler bunun sebeblerini bize açık bir şekilde göstermektedir.

“Muhammed Allah'ın resûlüdür, onunla beraber olanlar da kâfirlere karşı sert, kendi aralarında ise, merhametlidirler. Onları rukua varırken, secde ederken, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk isterken görürsün. Onların alâmetleri yüzlerindeki secde eseridir. İşte bu onların Tevrat'ta anlatılan vasıflarıdır. İncildeki vasıfları da böyledir. Filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, ziraatçıların hoşlandığı ekin gibidirler. Allah bunları böylece çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelenendirir. Allah imân edenlere, hayırlı iş işleyenlere büyük ecir vaad etmiştir.¹”

“İyilik yarışında öncelik kazanan muhacirler, Ensar'dan ve onlara bu yolda tabi olanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da Allah'dan razı olmuşlardır. Allah onlara, altından nehirler akan, içinde ebedî kalacakları Cennetler hazırlamıştır. İşte en büyük kurtuluş budur.²”

“(Ey Muhammed) Allah, muhakkak ağaç altında sana bey'at eden mü'minlerden hoşnud olmuştur. Kalplerinde olanı bilmiş ve onlara güvenlik ve yakın bir zafer vermiştir.³”

“Biz sizi, işte böylece insanlara, Resûl'de size bir nümûne olsun diye vüs'ât (âdil ve güzide) bir ümmet kıldık.⁴”

“Ey Peygamber, Allah sana ve sana tabi olanlara yeter.⁵”

1 Feth, 29.

2 Tevbe, 106.

3 Feth, 18.

4 Bakara, 143.

5 Enfal, 64.

Kur'ân-ı Kerim'in muhtelif sûrelerinde yer alan bu âyetler, sahabîlerin Allah katındaki yüksek derecelerini açıklamaktadırlar. Âyetlerde de görüldüğü gibi Allah onlardan hoşnud olmuş, onlar da O'ndan razı olmuşlardır.

Ehl-i Sünnet inancına göre Kur'ân-ı Kerim'in sahabeyle ilgili bu şehadeti onların adâleti hakkında açık bir nass olarak kabul edilmiştir. "Kur'ânın nassı mevcut iken herhangi bir kimsenin Sahabeyi ta'dili, Kur'ân'ın ta'diline ilâveten onlara hiçbir şey kazandırmayacağı gibi, bir kimsenin onları kötülemesi de Kur'ân'ın ta'dilinden sonra onların derecesinden hiçbir şey eksiltmez⁶." Bundan başka, Kur'ân âyetlerinin yanısıra Sahabeyi öven, onları tebci eden birçok sahih hadîs vardır. "Ümmetimin en hayırlısı kendi asrım, daha sonra onu takibedenler...⁷"

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber de Sahabîlerinin faziletinden bahsetmekte, onları övmektedir. Ehl-i Sünnet inancında Sahabenin adaleti Kur'ân ve Sünnet ile sabittir. Yine İcma ile sabittir, ki, fitne olayına karışmaları adaletlerine bir mani teşkil etmez⁸.

Seyfüddin el-Amidî (ö.685/1286) Sahabenin adaleti mevzuundaki görüşleri naklettikten sonra şöyle diyor: "Fitnelere karışan Sahabîler hakkında yapılacak şey, kendi aralarında cereyan eden olayları en güzel şekilde hamletmektir. Çünkü onları buna sevkeden, her grubun inancına göre icthadlarıdır. Bu durumda her müctehid ya isabet edecek, ya da yanılacaktır⁹."

Sahabîlerin adaleti konusunu Amidî'ye yakın bir şekilde ele alan başka müellifler de vardır. Muhibbullah b. Abdül-Sekur bu konuyu incelediği Mugire b. Şu'be (ö.50/670)'nin Muaviye (ö.60/679) safında yer aldığını, halbuki onun Hudeybiye'de bulunanlardan olduğunu, bey'at-ı rıdvana katıldığını, bey'atı rıdvana katılanlar hakkında ise âyet bulunduğunu¹⁰ söylemektedir.

Ehl-i Sünnet'in Sahabîler hakkındaki görüşünü özet olarak belirttikten sonra, Şîa'nın bu konudaki görüşünü incelemeye geçebiliriz.

Şîi bilginler Sahabenin tarifini Ehl-i Sünnet'ten farklı bir şekilde yapmamaktadırlar¹¹. Ancak Hz. Peygamber'le sohbetin az da olsa o

6 Hadîs Tarihi, 81.

7 Camîus's-Sahîh, Kitabu Fadailü ashâbin-Nebîy Kütübü Sittenin Sahabîlerle ilgili bölümlerinde bu mevzuda pek çok hadîs vardır.

8 Tedribü'r-Râvî, II. 214.

9 el-İhkâm, II. 129.

10 Şerhu Musellemi's-Sübüt, II. 156. (Mustasfa ile birlikte).

11 Tenkihu'l-Makal, I. 123.

Sahabiye masumluk kazandırmayacağını -ehl-i sünnetten masumluk kazandırır diyenler bulunmadığı halde- söylemektedirler¹².

Şii müellifler genellikle sahabenin adaleti mevzuunda bazı mezheplerin aşırı gittiğini ileri sürmektedirler. Onlara göre bu hususta üç görüş vardır:

a- Sahabenin tümü âdildir, onlardan sâdır olan her şey bir ictihada dayanır.

b- Sahabiler'de diğer insanlar gibidirler. İçlerinde âdil olanlar bulunacağı gibi, fâsık olanlar da vardır, amellerine göre değerlendirilirler. İyilik ve kötülükleri dikkate alınır.

c- Sahabenin hepsi kâfir olmuştur, onlar da İslâm'dan bir eser kalmamıştır¹³ diyenler.

Şia uleması bu üç görüşten en mutedil olan ikinci görüşün sahibi olduklarını söylemektedir.

Onlara göre Kur'ân-ı Kerim âyetleriyle sâbittir ki, Sahabe arasında fâsıklar ve münâfıklar vardır. Hatta Hz.Peygamberin sağlığında ve ölümünden sonra irtidad edenler olmuştur. Sahabilerin arasında savaştan kaçıp büyük günah işleyenler vardır. "Andolsun ki Allah size birçok yerlerde, çokluğunuzun sizi böbürlendirdiği, fakat bir faydası olmadığı, yeryüzünün geniş olmasına rağmen size dar gelip de bozularak arkanıza döndüğünüz Huneyn gününde yardım etmiştir¹⁴." âyeti buna işaret etmektedir. "Onlara döndüğün zaman senden özür dilerler¹⁵." meâlindeki âyet, Tebuk seferine katılmak istemeyen seksen kadar sahabe hakkında nazil olmuştur¹⁶. Ayrıca ganimetlere tama' eden, cihaddan kaçan, dinde fitne çıkaranların ve kötü niyetlilerin bulunduğu dair birçok âyet vardır. Hal böyle olunca bütün sahabilerin âdil olduğuna hükmetmek yanlış¹⁷.

Şii anlayışa göre Hz.Peygamberin sağlığında saf ve temiz olan birçok sahâbî O'nun ölümünden sonra bu hallerini muhafaza edememişlerdir. Ebû Saîd el-Hudrî'den Hz.Peygamberin ölümünden sonra sahabenin neler yapacağını bilmediğine ve bu yüzden hepsine şefa'at etmek istemenin hatalı olduğuna dâir bir hadis rivayet edilmektedir dolayısıyla

12 Ebu Hureyre, Önsöz.

13 İmam Sadık, II. 592.

14 Tevbe, 25.

15 Tevbe, 94.

16 Dirasat., 77.

17 Tenkilu'l-Makal, I. 213.

H.z. Peygamberin sağlığında âdil olan bir sahabî, O'nun ölümünden sonra bu sıfatını koruyamamış olabilir.

Tevâtüren sâbittir ki H.z. Peygamber Ali b. Ebî Talib'e "ahdini bozanlarla, dinden çıkanlarla, haktan ayrılanlarla savaşmasını"¹⁸ emretmiştir. Buharî ve Müslim de rivayet etmektedirler ki "İki müslüman çarpıştıkları zaman ölen de öldüren de Cehennemdedir"¹⁹. Bu hadis diğer fırkanın küfrüne delâlet eder. Ali'nin safında yer alıp da karşısındaki öldürenlerin Cehennem ehlinde olması düşünülemez, bu, icma ile sâbittir²⁰.

Şii müellifler, Buharî ve Müslim'in naklettikleri hadisi mezhep anlayışlarına göre yorumlamaktadırlar. Halbuki Ali b. Ebî Talib'in safında yer alanlar H.z. Peygambere ne kadar yakın idiyse, karşısındakilerin arasında da H.z. Peygamberin yakın arkadaşlarından bir kısmı bulunuyordu. Bilhassa H.z. Peygamberin zevcesi Âişe'nin onların başında bulunduğunu hatırdan çıkarmamak gerekir.

Sahabenin tümünün âdil olamayacağı konusunda A. Mamekânî delil olarak şu hadisi ileri sürmektedir. Bir hadîste H.z. Peygamber "As-habım arasında oniki münâfık vardır, bunlardan sekizi deve iğne deliğine girinceye kadar Cennete giremeyeceklerdir"²¹. demiştir. Mamekânî, bu oniki kişinin Akabe bey'atında bulunanlardan olduğunu ileri sürmekte, kişinin sahabî olması onun adâletini isbat etmediği gibi, bey'atı rıdvandan olması da yine âdil olduğunu göstermez. Ehl-i Sünnet yukarıdaki âyette bütün sahabenin âdil olduğu kanaatine varmıştır. Akıl zarurî olarak Allah'ın razı olduğu kimselerin adline hükmeder, Allah'ın razı olduğu kimseler elbette Cennetlik olacaklardır, fâsık insan Cennetlik olamaz. Beyatı rıdvandan bahseden âyeti indiren Allah'tır, "Muhammed ancak bir Peygamberdir, ondan önce de peygamberler geçmiştir, O ölür, yahut öldürülürse vaz mı geçecekler"²² âyetini vahyeden de Allah'tır. Allah sahabeden irtidad edeceklerin bulunduğunu bu âyetle haber vermektedir. Allah'ın razı olduğu bir kimsenin Cehennemlik olması düşünülemez. Öyleyse Allah'ın razı olması o anda yaptığı işlerden dolayıdır, istikbâlde yapacaklarından dolayı değil, H.z. Peygamberin ölümünden sonra bazı sahabîlerin irtidad ettiklerini biliyoruz. Gadir günü²³.

18 Aynı yer.

19 Müstedrek, III. 139; Üsdü'l-Gabe, IV. 114.

20 Buharî, Camiu's-Sahih, Kitâbu'l-İmân, 23; Müslim, C. Sahih, K. Fiten, 14.

21 Tenkihu'l-Makal, I. 214.

22 Âl-i İmrân, 144.

23 Gadir günü hakkında tafsilâtlı bilgi için bkz.: İslâm Ansiklopedisi Gadir maddesi; Şianın hadis anlayışı adlı Doktora tezimiz, 24 (basılmamış).

Ali'ye bey'at ettikleri halde Hz. Peygamber'in ölümünden sonra bu akidlerine uymamışlar, irtidat etmişlerdir. İrtidat etmeyen ancak bir kaç sahabî vardır²⁴ demektedir.

Şîî müellifler sahabenin adâleti konusunda mutedil bir yol tuttuklarını söylerken, bu naklettiğimiz görüşleriyle hiç de mutedil olmadıklarını göstermektedirler. Onlara göre irtidat etmeyen bu bir kaç sahabînin en meşhurları Ebû Zerr el-Gıfarî (ö.31/651), Ammar b. Yasir (ö. 87/70) ve Selmân el-Farisî (ö.35/655) dir.

Şîî müellifin Müslim'den delil olarak zikrettiği hadisin şerhinde Nevevî, bunun meşhur Akabe bey'atına katılanlar olmadığını kaydetmektedir²⁵.

Sahabe arasında münâfıkların bulunduğu bir gerçektir. Ancak sahabî sıfatını taşıyabilmenin şartlarından biri de Hz. Peygamberi müslüman olarak görüp onunla sohbet etmektir. Kalben müslüman olmayan bir kimseye ne derece müslüman denilebilir²⁶. Ayrıca sahabînin müslüman olarak ölmesi şarttır. Yoksa dininden dönen bir kimse sahabî sayılmaz. Ayrıca belirtmemiz gerekir ki Şîî müellifin burada kasdettiği irtidat bizim anladığımızdan çok farklıdır.

Sünnî müelliflerin sahabenin adaleti konusunda kaydettikleri "zamanların en hayırlısı benim zamanımdır" hadîsi, Şîî yazarlara göre bu konuda delil olarak zikredilemez. Aksi takdirde birinci asırda yaşayan her ferdin İbn Sirin ve Ömer b. Abdu'l-Aziz gibi kimselerden daha âdil ve efdal olması icap edecektir ki bu düşünülemez²⁷.

Ehl-i Sünnet kaynaklarında sahabe ile ilgili bilgiler gayet açık bir şekilde verilmiş ve sahabiler derecelerine göre sınıflandırılmış olmalarına rağmen Şîî müellifler bunu anıyamazlıktan görünmektedirler. Bir Sahabînin âdil olması demek, hadîs rivâyetinde dürüst davranması, Hz. Peygamber'e yalan isnâd etmemesi demektir. Sahabiler de diğer insanlar gibidirler. Onlar da günah işleyebilirler. Nitekim bu durumda olan bazı sahabilerin Hz. Peygambere gelerek vaziyetlerini anlattıklarını biliyoruz. Onların hata edip, günah işlemeleri hiç bir zaman hadîs rivâyetinde hile yaptıkları anlamına gelmez. Herkes gibi onlar da unutulabilir, yanlışlanabilirler. Ama kasıth olarak Hz. Peygambere yalan söz isnad edemezler.

24 Tenkihü'l-Makal, I. 214-216.

25 Camiu's-Sahih, Nevevî ile birlikte, XII. 126.

26 Hucurat, 14.

27 Kitabu'n-Nasayih, 131.

Onlar İslâm'ın yayılmasında ve gelişmesinde çok büyük vazifeler yüklenmişlerdir. Allah yolunda cihad etmişler, muhacirleri barındırmışlar ve gerçekten mü'min olmuşlardır.

KAYNAKLAR

- ALEVİ, Muhammed Ukayl, Kitabu'n-Nasaihu'l-Kâfiye limen Yetevellâ Muaviye, Haydarâbâd, tarihsiz.
- AMİDİ, Seyfüddin, el-İhkâm, Kahire 1914.
- BUHARÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, el-Camiu's-Sahih, İstanbul 1315.
- HAKİM NEYSABURÎ, el-Müstedrek ale's-Sahihayn, Beyrut, tarihsiz.
- HASENÎ, Haşim Maruf, Dirasat fi'l-Kâfi li'l-Küleynî ve's-Sahih li'l-Buharî, Beyrut 1968.
- HAYDAR, Esed, el-İmam es-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, Beyrut 1969.
- İBN KESİR, el-Baisu'l-Hasis, Tah. A.M.Şakir, Kahire, tarihsiz.
- KOÇYİĞİT, Prof.Dr.Talât, Hadis Tarihi, Ankara 1977.
- MAMEKÂNİ, Abdullah, Tenkihu'l-Makal fi Ahvali'r-Ricâl, Nefef 1349.
- MUHİBBULLAH b. Abdus-Şekûr, Şerhu Musellemis-Subut Kahire 1322 (Mustasfa ile birlikte)
- MÜSLİM b. Haccac el-Kuşeyrî, el-Camiu's-Sahih, Mısır 1373.
- SUYUTÎ, Celâlu'd-Din, Tedribu'r-Râvî, Kahire 1966.
- ŞEREFU'DİN Abdu'l-Huseyn, Ebu Hureyre, Nefef 1964.